

Dit artikel bestaat uit 2 delen.

Op de eerste twee pagina's een iets andere tekst over de historie van Norg dan u kunt lezen op de website van de Historische Vereniging Norch,(<https://historischnorch.nl>), waarop mijns inziens een verouderde tekst staat over het ontstaan van Norg en de betekenis van de naam.

Vanaf pagina 3 de Frankische invloed op eigendom en bewoning in Drenthe, met Norg als uitgewerkt voorbeeld.

Anne Post, Norg 18 juni 2019.

Norg, ouderdom en ontstaan.

Norg kent een lange en rijke historie die het waard is te worden uitgezocht, op te schrijven en uit te dragen. Norg wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van het bisdom Utrecht uit 1139, waarin de bisschop van Utrecht aan de kerk te Oldenzaal opbrengsten overdraagt uit kerken in Drenthe. Norg wordt in deze akte geschreven als 'Nurch', in latere oorkonden komen we vaak Norch tegen. Deze schrijfwijze is door de Historische Vereniging Norch in haar naam verwerkt.

Voor het ontstaan van Norg als vaste woonkern kunnen we circa 700 na Christus als uiterste datum aannemen.. Dit is gebleken uit archeologische opgravingen van 2012 en 2015 aan de zuidoostkant van Norg, omgeving Esweg. Hierbij zijn huisplattegronden van een kleine groep boerderijen blootgelegd. Het oorspronkelijke Norg zal zich hier, in het oostelijk deel van het huidige Norg, hebben ontwikkeld tot de 16 erven die in het jaar 944 aanwezig waren, zoals blijkt uit een bewaard gebleven belastingregister van de bisschop van Utrecht van erven die werden belast met het betalen van de schuldmodde. (Zie geschiedenis van Drenthe, pagina 164 t/m 170)

Een zelfde ontwikkeling als hier beschreven, geldt ook voor Peest en Langelo. Echter niet voor Een, Veenhuizen, Westervelde, Zuidvelde. Deze zijn ontstaan na de onderwerping van Drenthe aan het Frankische gezag even na het jaar 800, met als basis een leengoed van de Duitse keizer, later de bisschop van Utrecht. Het eerst vermelde leengoed was Een (Eyen), genoemd in een oorkonde van 21 mei 1040. Te herleiden is dat na Een, Veenhuizen, Westervelde en Zuidvelde ook als basis leengoed van de bisschop van Utrecht is geweest. Het uitgeven van domeingronden door de bisschop van Utrecht aan gezagsgetrouwe dienstmannen heeft er ook toe geleid dat een leengoed Haerlo bij Peest en een leengoed Langelo is ontstaan. Ook het deel van het huidige Norg ten westen van de kerk is in de basis aan te merken als leengoed van de bisschop van Utrecht.

Elk dorp van de oude gemeente Norg heeft wel een bijzonderheid, waardoor het meer dan regionale bekendheid heeft gekregen. Zo is Norg op de kaart gezet door de paardenmarkt, de recreatie en de motorcross. Zo heeft Een de Eener- of Zwartendijsterschans, overgehouden uit de 80 jarige oorlog. Veenhuizen werd door toedoen van Johannes van den Bosch het pauperparadijs, terwijl Norgervaart, Huis ter Heide en Kolonievvaart voor veel criminelen de laatste ogenblikken van vrijheid betekende. Langelo kreeg van de NAM een ondergrondse gasopslag, waardoor heel Nederland ook bij extreme kou warm blijft. Peest heeft als tastbare herinnering uit de tweede wereldoorlog de Hitlerring overgehouden. Westervelde heeft het enige hunebed in de voormalige gemeente Norg en Zuidvelde geniet enige bekendheid door de vroegere aanwezigheid van het kamp 'De Fledders'.

De naam Norg.

Als een spin in het web, zo is de positie van Norg ten opzichte van de dorpen die altijd tot het kerspel en later gemeente Norg hebben behoord. Het huidige wegenpatroon doet daar zelfs nu nog geen afbreuk aan, hoewel de oudere voorlopers hiervan, de zogenaamde ree- of kerkwegen tegenwoordig minder herkenbaar of geheel of gedeeltelijk zijn verdwenen. Norg heeft zich ontwikkeld als hoofddorp door de instelling van kerkelijke bestuursgebieden door de Franken in Drenthe na 800 en de bouw van de eerste kerk even voor het jaar 1000, met Norg als centrum van het kerspel Norg. Het kerspel Norg is een besloten gebied met natuurlijke grenzen, Het Grote Diep, het Oostervoortse Diep en naar het zuiden toe de grote Smildeger Venen.

Over de betekenis van de naam (toponiem) Norg is in het verleden het nodige geschreven. De oudste vermelding (1139) wordt geschreven als Nurch. In latere oorkonden en op kaarten komen we Norich, Orc, Orch, Noargh, Norch, Norck, Noorgh en Norch Colonia Gothorum tegen. De verklaring die het meest wordt gegeven is een afgeleide van de richtingaanduiding 'noord'.

We moeten hierbij een onderscheid maken tussen Norich, (Norch) en Orch (Orc). In het Handboek voor de geografie van Nederland staan diverse voorbeelden van geografische aanduidingen en de betekenis. Voor Norich of Norch is het wel duidelijk dat het met noord verband houdt. Als voorbeeld worden twee weidegebieden bij Molkwerum in Friesland genoemd. Norg en Surg, vroeger Nordig en Surig geheten. Nu is de uitgang -ig in het Fries hetzelfde als -eg en -eck

in het Neder Saksisch. Voor Surig (Surich, Zurich) wordt de verklaring "on da sura igge", in de zuidhoek, gegeven. Voor Norg (Norich) wordt het dan "on da norda igge", in de noordhoek. Maar in de noordhoek van wat?

Ook dat is te verklaren op grond van archeologische onderzoeken. In 1917 heeft prof. Van Giffen onderzoek gedaan in het Noordse Veld. Eén van de conclusies was dat de jongste gebruiksvoorwerpen dateerden van ongeveer het begin van onze jaartelling. Ook constateerde hij dat het gevonden materiaal zeer grote overeenkomsten vertoonde met het oudste materiaal dat gevonden was in het Humsterland boven Groningen. Daaruit kan de conclusie worden getrokken dat de nabij het huidige Norg levende bevolking omstreeks het jaar 0 van hier vertrokken is naar de kuststroken om daar een nieuwe (betere) toekomst op te bouwen. De omgeving van Norg zal dan een paar eeuwen geen vaste bewoners hebben gekend. Dat veranderde omstreeks de 4e en 5e eeuw na Christus, toen vanuit de Saksische gebieden nabij de Elbe een volksverhuizing op gang kwam, vanwege het onveilig worden van die gebieden door oorlogshandelingen. Een deel van die landverhuizers trok Drenthe binnen via de twee enige toegangsmogelijkheden over land destijds. Eén bij Coevorden en één bij ten Arlo, ten noorden van Ommen, nabij het huidige Zuidwolde. Deze landverhuizers vestigden zich in Drenthe op geschikte plekken, waar water aanwezig was voor mens en dier, geschikte grond om als bouwland te kunnen worden gebruikt en een veilig onderkomen kon worden gebouwd. Zo'n plek vonden ze "an da nordige ecke" van de Drentse hoogvlakte en ze noemden het Nordecke. Later verbasterd tot Norich en Norch tot Nörg.

De vermelding Orch of Orc of Oric heeft niets met Norch te maken maar met een ridder van Kuinre, een afstammeling van Coenraet van Urk. In oude oorkonden wordt een U vaak geschreven als een O met een kleine opening in het midden boven met een klein dwarseindje links en rechts. Dat lijkt dan veel op een O en wordt dan ook als zodanig vertaald. De vermelding Orch komt na 1200 voor en altijd in samenhang met de naam van een ridder. Hendrik de Crane van Kuinre was burggraaf van de in 1165 gebouwde burcht van Kuinre. Hij was door vererving tevens in het bezit gekomen van de grafelijke rechten van het graafschap Urk en Emelweerd, dat echter al grotendeels in de golven was verdwenen. De burcht van Kuinre was een leengoed van de bisschop van Utrecht. De bisschoppen van Utrecht strenden met de graven van Holland om de heerschappij over Friesland. Hendrik was belust op meer macht in de nabij gelegen Friese gebieden. Een middel om meer macht te krijgen was destijds (en ook nu nog) een vermogende huwelijkspartner te vinden. Die vond hij in de dochter van Godschalk van Sepperothe, kleindochter van Prefect Leffert van Groningen en bezitter van het landgoed/leengoed Eyen bij Norg, tevens belast met het schultambt in Norch. En zo zien we in 1205 Hendrik van Kuinre vermeld als Hendrik van Norch. Al naar gelang de inhoud van de oorkonde komt hij daarna nog afwisselend voor met de toevoeging Orch, Kuinre of Norch. Ook zijn erfgenaam komt als zodanig voor tot op een bepaald moment door vererving de rechten gescheiden worden. Opgemerkt moet worden dat de toevoegingen zoals "van Norch" en "van Kuinre" door de schrijvers aan het Hof van de Bisschop gebeurde, om aan te geven om welke leenman/dienstman het ging. De ridders gebruikten onderling de eigen benamingen zoals Hendrik de Crane of de Kraan, Menso ter A, Arend Huus, Rudolf Weiger, Johan de Vos, Hendrik Papinck en andere in oorkonden vermelde namen.

De plaatsnaam Norg moet zijn ontstaan na de aankomst van de eerste Saksische landverhuizers, ergens tussen 300 na Christus en 700 na Christus.

Norg en omgeving.

Inleiding.

Het is geen nieuws meer dat het gebied waarop nu het dorp Norg ligt met zijn omgeving, al eeuwen lang een bewoond gebied is. Archeologisch onderzoek en vondsten hebben dit aangetoond evenals de aanwezigheid van restanten van hunebedden, de ligging van grafheuvels en de nog herkenbare sporen van akkertjes die in gebruik waren bij landbouwers. We weten dus in grote lijnen waar de bewoners gewerkt hebben en waar zij hun doden begroeven. Maar waar zij precies gewoond hebben is (nog) niet ontdekt. Vermoedelijk wel in de nabijheid van de hunebedden, grafheuvels en raatakkers. Een restant van een hunebed vinden we tussen Westervelde en Norg. Ten oosten van dit hunebed, in het Norgerholt, liggen nog enkele grafheuvels. Bij Zuidvelde ligt nog een perceel met meer dan 40 herkenbare grafheuvels. Sporen van raatakkers zijn te vinden in het noordelijk deel van het Norgerholt en bij Westervelde, voornamelijk in niet voor de landbouw ontgonnen percelen.

Hoe groot de gemeenschap was die zich hier permanent heeft gevestigd en of zij gegroepeerd bij elkaar woonden of verspreid over het gebied, daarvan zijn slechts enkele gegevens bekend. Voornamelijk uit de eeuwen voor het tijdperk dat de Franken de macht in Europa overnamen van de Romeinen. Met de komst van die Franken, die de schrijfkunst machtig waren, werden belangrijke besluiten en gebeurtenissen op perkament vastgelegd. Ook van wat zich in Drenthe heeft afgespeeld. Helaas is veel verloren gegaan, maar uit wat wel bewaard is gebleven kan met enig plakwerk en vergelijking van situaties in andere delen en dorpen in Drenthe wel iets gezegd worden waar in Norg en omgeving mensen woonden en welke invloed de Franken op die bewoning hebben gehad. Daarvoor is het nodig om wat meer te weten van de achtergronden waarom bepaalde gebeurtenissen hebben plaatsgevonden en wat dit betekende voor de bewoonbaarheid van dit gebied.

Drenthe na 800.

Nadat de Drenten in 804 waren onderworpen en formeel waren ingelijfd bij het Frankische Rijk vestigden zich op strategische punten Frankische dienstmannen om het Frankische gezag gestalte te geven. Daarbij ook ridders met krijgsvolk om het gezag te handhaven en om priesters te beschermen die hier de Drenten probeerden te bekeren tot het Christendom. Bekend is dat de Franken in Drenthe een bevolking aantreffen in nederzettingen van verschillende omvang. Hun taal was een Saksisch dialect en zij hadden geen enkel belang bij inlijving bij het Frankische Rijk en helemaal niet bij het aannemen van het Christendom als nieuw geloof. Na de formele onderwerping bleven de Drenten de Franken dan op alle mogelijke manieren dwarsbomen. Dat kunnen we vinden in enkele verslagen van het verloop van de jaarlijkse Rijksdagen van de Frankische heersers in het bestuurscentrum, voornamelijk Aken, die bewaard zijn gebleven. Voorbeelden zijn de verslagen van 807, 810, 837 en 939. In 939 blijkt dat de Drenten zich nog steeds niets aantrokken van afgekondigde besluiten van de Frankische machthebbers. Vooral de regel dat alle gronden die niet in gebruik waren bij de boeren als bouw en weiland, maar woest lagen, zoals bossen, heidevelden en wateren en die door Karel de Grote waren aangemerkt als eigendom van de machthebber, dus domeingrond, werd door de Drenten massaal genegeerd. Het was vanouds hun jachtgrond en noodzakelijk om te voorzien in de vlees- eier- en visbehoefte. Maar de Frankische bezetters moesten ook eten en daarom werden bij alle strategische punten die door de Franken in bezit waren genomen, landgoederen aangelegd, waarop dienstmannen, boeren en ambachtslieden konden worden gehuisvest, waar voedsel kon worden verbouwd en van waaruit men op jacht kon gaan en een gebied kon besturen. Een leefgemeenschap op zich, los van de Saksische nederzettingen. Vooral bij het op jacht gaan kwam men regelmatig in conflict met de Saksische Drentse boeren die voor hun vlees- eier- en visbehoefte van hetzelfde gebied afhankelijk waren en zich beriepen op oude rechten.

Dat zal uiteindelijk geleid hebben tot een belastingmaatregel die de Drenten werd opgelegd. Elk Drents erf moest één mudde graan afdragen aan het gezag. Dat wil zeggen, elk Saksisch Drents erf, dus niet de erven die inmiddels waren ontstaan door of in opdracht van de Frankische bezetters van Drenthe.

Er bestaan lijsten van nederzettingen in Drenthe die een belasting per erf moesten betalen. Ze zijn weliswaar op schrift gesteld tussen ca. 1300 en ca. 1550, maar wel op basis van verzamelde gegevens uit vroegere tijden. Hieruit kunnen conclusies worden getrokken omtrent het aantal erven en dus de grootte van nederzettingen.

De eerste lijst stamt uit een rentmeestersrekening van omstreeks 1545, waarin battingspenningen en schuldmudden worden vermeld. In deze lijst komen geen nederzettingen voor die duidelijk hun ontstaan hebben te danken aan de Frankische bezetters van Drenthe. In het Drentse Lantrecht van 1412 worden de schuldmudden ook genoemd en

samen met een goorsprake uit 1564 is het duidelijk dat een schuldmutde weliswaar een belasting per erf is, maar dat de schuldmutde onverbrekkelijk verbonden is aan het waardeel. Het aantal schuldmutden per nederzetting geeft dus het aantal waardelen, dus oorspronkelijke Saksische erven, weer van in ieder geval de situatie in 1412. In de "Geschiedenis van Drenthe" pag. 164 t/m 170 betoogt D P Blok dat de schuldmutde nauw verbonden moet zijn met de inhoud van een oorkonde uit 944 waarin de bisschop van Utrecht het jachtrecht in Drenthe verkrijgt van de Duitse keizer. (de keizer bevestigt eigenlijk dat de bisschop van Utrecht het alleenrecht heeft op de jacht in de grote wouden binnen zijn rechtsgebied)

Met andere woorden: het aantal vermelde schuldmutden is gelijk aan het aantal waardelen per Saksische nederzetting in 944. Deze constatering van Blok wordt niet door alle historici gedeeld, maar met de inhoud van een tweede lijst erbij wordt het alleszins aannemelijk.

De tweede lijst stamt vermoedelijk uit het midden van de 15^e eeuw en is pas begin 70er jaren van de vorige eeuw opgedoken in het Gemeentearchief van Zwolle. Het is een kopie van een eerder opgemaakte lijst en er ontbreken naar alle waarschijnlijkheid de eerste en de laatste bladzijden, dus de omslag. Redmer Alma heeft hieraan een artikel gewijd in het Drents Genealogisch Jaarboek 1997. De lijst geeft per dingspel en per buurtschap per erf aan wat elk erf aan belasting moet betalen. Een belasting van 2 schild komt overeen met een vol erf.

Wanneer we de gegevens uit deze lijst vertalen tot volle erven en deze naast de overeenkomstige nederzettingen uit de schuldmutdenlijst leggen dan zien we een grote gelijkenis met de schuldmutdenlijst, maar ook dat bepaalde nederzettingen uit de tweede lijst aanmerkelijk meer erven hebben dan in de eerste lijst.

Dat zijn dan de nederzettingen waar voornamelijk de Frankische invloed erg groot is geweest, zoals Bunne met Winde, Gees met Zwinderen, Noord- en Zuidbarghe, Noordsleen, Oosterhesselen, Roden, Rolde en Westenesch. Norg, Zeyen en Tynaarlo hebben rond 1450 beduidend minder erven dan in de eerste lijst. In de tweede lijst worden ook de nederzettingen vermeld welke duidelijk ontstaan zijn als gevolg van de aanleg van een Frankisch landgoed of leengoed, zoals Emmen, Anloo, Peize, Een, Ruinen, Zwinderen, Beilen en nog enkele welke niet voorkomen in de eerste lijst. De tweede lijst geeft dus duidelijk een situatie weer van na 1412, toen het Drentse Landrecht schriftelijk werd vastgesteld en ook de door Karel de Grote tot domeingrond verklaarde gebieden weer deel gingen uitmaken van een boermarke. Waarom Norg omstreeks 1450 beduidend minder volle erven had (van 18 naar 9) vraagt om nader onderzoek. Daarvoor is een redelijk betrouwbare basis noodzakelijk. De schuldmutdenlijst, samen met de bewaard gebleven gegevens uit annalen en oorkonden, geven mogelijk een antwoord op de vraag hoe het gebied Norg er omstreeks 800 qua bewoning uit moet hebben gezien en wat de invloed van de Franken is geweest op de ontwikkeling van dit gebied in de jaren tot 1412, toen het Drentse Landrecht schriftelijk is vastgelegd.

Norg (Norch) vanaf 800.

Het gebied Norg komt op de schuldmutdenlijst voor met 18 erven, Peest en Langelo samen met 7, te verdelen als Peest met 4 en Langelo met 3. Een, Veenhuizen, Westervelde en Zuidvelde komen niet voor. Deze buurtschappen zijn dus later ontstaan.

De werkgroep Onderzoek en Archief van de Historische Vereniging Norch heeft uit oude stukken één erf kunnen traceren waarop een schuldmutde rustte. Dat is het erf Esweg 29, in de volksmond het Schilderhuis genoemd. Op deze plek zal dus al in de Frankische tijd een boerderij hebben gestaan.

Met behulp van het verkregen archief van Egbert Pelinck, kunnen nog enkele worden toegevoegd. Alle gelegen ten oosten van de kerk.

De oude kern van Saksisch Norg ligt dus ten oosten van de kerk.

Het westelijk deel van Norg zal dan later zijn ontstaan en een gevolg zijn van de bezetting van Drenthe door de Franken na 800. Deze Franken hadden bij de invalsweg van Friesland naar Drenthe, even ten oosten van het Grote Diep, een burcht, in de vorm van een mottekasteel, gebouwd. Hier kon men het verkeer controleren.

Om gezag te kunnen uitoefenen en om de Saksische Norgers te bekeren tot het christendom zullen de Franken direct contact met de Norgers hebben gezocht. In eerste instantie met de voormannen, de boerrichter en keurnoten. Gemakkelijk zal dat niet zijn gegaan, want ook de Saksische Norgers zullen de Frankische bezetters van hun gronden niet vrijwillig als hun meerderen hebben aanvaard. Maar uiteindelijk zal het recht van het zwaard wel de doorslag hebben gegeven en zullen de Norgers de aanwezigheid van de Franken hebben moeten accepteren. De realisatie van de doelstelling van de Franken om ook de Norgers te bekeren tot het christendom en hen te verplichten een kerk te bouwen zal het moment zijn geweest dat de Franken in Norg, zij het met tegenzin, werden geaccepteerd.

In een oorkonde uit 1139 wordt melding gemaakt van de aanwezigheid van een kerk in Norg. Tijdens restauratiewerk in en om de kerk zijn sporen van paalkuilen en aardewerkvondsten gedaan die duiden op een eerdere houten kerk welke hier omstreeks het jaar 1000 gebouwd moet zijn.

Ook gezien het verslag van de rijksdag van 939 lijkt het erop dat de Franken pas omstreeks het jaar 1000 in Drenthe enige vaste grond onder de voeten hebben gekregen. Dat heeft al met al dan twee eeuwen geduurd.

Met de bouw van een eerste kerk in Norg zullen ook gebouwen voor de priester en dienaren van de kerk moeten zijn opgericht en onderkomens voor dienstmannen die het dagelijks toezicht hielden en voor veiligheid van de Franken moesten zorgen. Voor de voedselvoorziening zal een boerderij zijn gebouwd. Al deze gebouwen zullen zijn opgericht in het westelijke deel van het huidige Norg, waarschijnlijk door ambachtslieden vanuit het landgoed Eyen.

De plaats waar de kerk staat is van oudsher een natuurlijke hoogte waar vermoedelijk een heilige eik van de Saksen heeft gestaan.

Omstreeks het jaar 1000 zal er dan een Saksische kern ten oosten van de kerk zijn geweest en een Frankische kleine kern ten westen. Uit kadastrale kaarten van 1832 van andere Drentse nederzettingen zoals Gasselte, Gieten-Bonnen, Dalen, Diever, Westerbork en Rolde blijkt dat ook die plaatsen eenzelfde ontwikkeling moeten hebben doorgemaakt.

Uit een oorkonde van het jaar 1040 blijkt dat er een leengoed/landgoed Eyen (Een) bestond. Ridder Uffo en broer hadden dit landgoed in leen van de keizer, samen met de landgoederen Lemferding, Peelo, Uffelte en Wittelte. Uffo en broer (Witto) werden door de keizer afgezet wegens onbehoorlijk gedrag en de keizer schonk deze landgoederen aan de bisschop van Utrecht. Toen de bisschop in 1047 ook het wereldlijk gezag over Drenthe kreeg gaf het bezit van deze landgoederen hem de mogelijkheid om zijn gezag in Drenthe gestalte te geven.

Door de aanwezigheid van het landgoed Eyen was in principe de voedselvoorziening voor de Franken in Norg geen probleem. In eerste instantie zullen in het westelijke deel van Norg maar een paar door Frankische dienstmannen bewoonde gebouwen zijn opgericht. Niet meer dan noodzakelijk voor de diensten in de kerk, de orde en de dagelijkse directe levensbehoeften. Doordat de Saksische Drenten de Franken, in casu de bisschop van Utrecht, liever zagen gaan dan komen, zal er altijd sprake zijn geweest van een gewapende vrede, ook in Norg.

De leenmannen van de landgoederen, ridders uit adellijke geslachten, waren horig aan de landsheer en tot trouw verplicht. De eerste leenmannen van landgoederen in Drenthe hadden nauwe banden met de grafelijke families die de landsheer steunden. Een waarborg voor het behouden van de macht. Maar rond het jaar 1000 hadden vele graven zoveel macht verworven dat graafschappen veranderden in kleine vorstendommen. De keizer raakte de grip op zijn graven kwijt en kwam tot de overtuiging dat hij beter de grafelijke rechten aan een bisschop kon schenken. Dan was hij verlost van het probleem van erfelijke rechten. En dus deed hij in een oorkonde van 1024 de toezegging dat hij Drenthe zou schenken aan de bisschop van Utrecht zodra dit graafschap vrij kwam.

De graafschappen tussen de Lauwers en de Eems, dus boven de stad Groningen, wilde hij schenken aan de bisschop van Bremen.

Tot 1021 waren nakomelingen van Wichman, graaf van Hamaland en een rechterhand van Karel de Grote, in het bezit van de grafelijke rechten in Drenthe. In de graafschappen boven Groningen (Fivelgo, Hunsego etc) waren nakomelingen van de machtige graaf van Werl, ook een steun en toeverlaat van Karel de Grote, in het bezit van de grafelijke rechten. Dit moet hier even vermeld worden om te kunnen begrijpen waarom Rudolf van Coevorden in 1227 de strijd aanging met de bisschop van Utrecht en daarbij kon vertrouwen op de steun van de Drentse boeren. Die slag bij Ane betekende het begin van het einde van de aanwezigheid van ridders van Norch, de steunpilaren van de bisschop van Utrecht in Drenthe. Het bezit van die ridders van Norch was voornamelijk het landgoed Eyen (Een). Dat landgoed was tot 1024 in bezit van Uffo en zijn broer. Aan wie de bisschop het in 1024 in leen heeft gegeven is nergens vermeld. Hoe groot het landgoed toen was is ook niet bekend en ook niet of dienstmannen/meiers van voor 1024 ook na 1024 op één of meer boerderijen zijn gebleven.

Omstreeks 1024 was Wernerus prefect van Groningen. Hij was een kleinzoon van Gerberga, dochter van Meginhardt van Hamaland, die een eeuw eerder graaf van Drenthe was. Wernerus werd opgevolgd door zijn zoon Egbert I. Dat was omstreeks 1040 toen de bisschop van Drenthe het landgoed Eyen in bezit kreeg. Hoe de relatie was tussen bisschop Bernold en Egbert I is niet bekend, maar het is niet ondenkbeeldig dat een familielid/relatie van Egbert I van Groningen toen Eyen in leen heeft gekregen. Ook het landgoed Lemferding bij Eelde zal op dezelfde wijze aan een nieuwe leenman zijn gekomen.

(De naam Lemferding verwijst naar het riddergoed Lenverding in Westfalen. De eerste leenman van Lemferding bij Eelde zal een ridder zijn geweest die de herinnering aan zijn geboortegrond met die naam levend wilde houden)

De naam van ridder Hendrik van Norch wordt voor het eerst vermeld in 1206. Hij is dan getuige in een oorkonde van bisschop Dirk van Utrecht, samen met Johan van Vollenhoven, Herman van Steenwijck, Wolter van Coevorden, de

broers Rudolf en Menso van Peize, Arnold van Ruinen, Otto van de Pol, Hugo Sturm, Gerard Lewe, Hugo Donker, de broers Egbert en Menso van Groningen, Wicher en Walter Radinck (Vollenhove), schulte Bartold van Eelde, Gelmer van Yde, Werenzone van Bunne, Egbert ten Hove, Otto van Ruinen en Jacob ter A.

Deze Hendrik van Norch blijkt dezelfde persoon te zijn als de twee jaar eerder in een oorkonde vermelde Hendrik van Kuinre. Beide personen dragen hetzelfde wapenschild en hebben hetzelfde zegel.

Hoe is die Hendrik van Kuinre nu in het bezit gekomen van het landgoed Eyen en bezittingen in Norg.

In 1139 stierf bisschop Andries van Cuijck van Utrecht en als zijn opvolger werd de hoofdprovoost Hartbert van Wierum gekozen. Deze was een nazaat van Werl en met de benoeming tot bisschop kreeg hij tevens de zeggenschap in Drenthe en in de stad Groningen. De van Werls waren in 1044, na het overlijden van Rudolf van Fivelgo (Werl), de zeggenschap in de graafschappen boven Groningen, tussen Lauwers en Eems, kwijtgeraakt. De bisschop van Bremen werd landsheer. Herman III van Werl, de formeel in 1047 aangestelde graaf overleed kinderloos in 1053. De familie zal een beroep hebben gedaan op erfrecht, maar daar is niets van gekomen omdat Bruno II von Meissen met geweld het gebied tussen Lauwers en Eems veroverde. Bruno was al graaf van Oostergo en Westergo in Friesland.

Na zijn overlijden in 1057 kreeg zijn broer Egbert I de grafelijke rechten formeel in leen, als dank voor bewezen diensten aan de keizer. De van Werl's, vanouds bezitters van de grafelijke rechten in dit gebied, hadden het nakijken. Met de benoeming, in 1139, van Hartbert van Wierum tot bisschop van Utrecht kreeg de familie van Werl de macht in dit gebied terug, zij het met een iets andere gebiedsinvulling. Maar Groningen was inmiddels ook de belangrijkste plaats voor het Groninger achterland geworden, waar veel geld werd verdiend.

Het eerste wat Hartbert deed was de prefect van Groningen, Egbert II van Groeningen (van Brunswijk), te vervangen door zijn (Hartberts) broer Leffert. De kastelein van Coevorden, Roelof of Rudolph, verving hij door zijn (Hartberts) broer Ludolph en zijn broer Lambert kreeg een leengoed tussen Roden en Eelde, waarop deze de burcht Peize bouwde. Zo was hij verzekerd van steun en bijstand in dit gebied. Hartbert, ook Herbert genoemd, bouwde zelf in 1145 de burcht te Bunne met een bierbrouwerij.

De leenmannen van landgoederen, dus ook de leenman van Eyen, waren verplicht om elk jaar naar Utrecht te komen om hun steun aan de bisschop te tonen. Dit verliep via vastgestelde regels. Wie zich niet aan die regels hield kon door de bisschop worden ontheven van zijn leenrechten. Er zijn geen oorkonden bekend waaruit blijkt dat na 1040 een leenman van Eyen werd afgezet, zodat ik aanneem dat de vermelde Hendrik van Norch in 1206 via vererving, of rechtstreeks, of via zijn echtgenote, aan dat leengoed is gekomen. Dit laatste blijkt het geval te zijn.

De prefect Leffert van Wierum (van Werl), die na 1139 door zijn broer Hartbert werd aangesteld, kreeg slechts één kind, een dochter. Leffert zocht voor zijn dochter een geschikte huwelijkskandidaat en die was kennelijk in de directe omgeving niet te vinden. Geschikt betekent in zo'n geval: kapitaalkrchtig, te vertrouwen en geen al te nauwe verwantschap om inteelt te voorkomen. Hij vond een kandidaat in Westfalen in de persoon van Godschalk van Sepperothe. Omstreeks 1170 zou volgens het Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek het huwelijk hebben plaatsgevonden. Godschalk en echtgenote kregen 5 kinderen, 3 jongens, Egbertus (Egbert III), Rudolphus (Rudolf) en Mensone (Menso) en 2 meisjes waarvan de namen niet bekend zijn. De ene dochter huwde met Hendrik (de Crane) van Kuinre en de ander met Barthold schulte van Drenthe te Eelde. Van deze huwelijken is geen rechtstreekse bronvermelding bekend, maar deze zijn afgeleid van latere vermeldingen in oorkonden van feiten die tot deze conclusie leiden. De drie zonen van Godschalk erfden de prefectuur van Groningen en de dochters elk een landgoed. De ene kreeg Eyen en de ander Lemferding.

Dat Hendrik van Kuinre belang had bij het landgoed Eyen heeft een reden. Hendrik was een kleinzoon van Coenraad van Urk, wiens graafschap Urk en Emelweerd bijna geheel in de golven was verdwenen. De burcht Kuinre was bezit van de bisschop van Utrecht en lag op de grens met Friesland. Hendrik was zijn leenman. Zijn grootvader had in 1148 het leengoed Meretha (Mirdum in Gaasterland) in leen gekregen van het klooster Corvey. Hendrik was geen gemakkelijk figuur en ging vanuit Kuinre op strooptocht langs de Friese kust om zijn bezit weer te vergroten. Daarbij kwam hij in conflict met Willem van Holland die de grafelijke rechten verkregen had in Midden Friesland, de huidige provincie Friesland, na het bijleggen van een geschil hierover met zijn broer Dirk VII van Holland. Over het bestuur van Friesland liep van oudsher een geschil tussen de bisschop van Utrecht en de graven van Holland. Dirk VII van Holland had in 1196 het tijdelijk bewind over het bisdom Utrecht gekregen van keizer Hendrik VI en had zijn oom Dirk van Holland aangesteld als bisschop. Willem van Holland was de strooptochten van Hendrik van Kuinre meer dan zat en vernietigde het slot te Kuinre. Dat kon Dirk van Holland niet over zijn kant laten gaan, want die burcht was per slotte van de bisschop van Utrecht. Er werd nabij Utrecht een bijeenkomst georganiseerd, zogenaamd om de

geschillen uit te praten. Tijdens de maaltijd nam Hendrik van Kuinre met zijn gezelschap Willem van Holland gevangen, waarschijnlijk in opdracht van Dirk VII, de broer van Willem.

Willem ontsnapte later en vluchtte naar Otto I van Gelre. Deze lag ook in conflict met Dirk van Holland, omdat hij pogingen ondernam om het Oversticht (Drenthe en Overijssel) te bemachtigen.

Hieruit blijkt dat Hendrik van Kuinre wel wat in de melk te brokkelen had, vooral als krijgsman. Zijn streven naar meer macht en uitbreiding van zijn bezit, vooral richting Friesland, zal zijn oog hebben laten vallen op de dochter van Sepperothe, bezitter van het landgoed Eyen, bij de poort naar Friesland vanuit het noorden van Drenthe.

Zoon Rudolf (van Hendrik) van Norch wordt vermeld in een oorkonde van 1225 waarin de opbrengsten van het kapittel te Utrecht staan aangegeven. Hierin wordt ook Rudolf van Langelo vermeld. Ook een Rudolf van Peize en Menso van Roden. Alle namen wijzen op een verwantschap met de prefecten van Groningen uit het geslacht van Werl.

Omstreeks 1225 was de strijd om de macht in de stad Groningen tussen de Gelkings (burgers/nazaten die zich benadeeld voelden door vroegere machthebbers) en de prefect Egbert III van Groningen (van Sepperothe) op een hoogtepunt. Egbert III werd uiteraard gesteund door de bisschop van Utrecht. Maar de Gelkings kregen steun van kastelein Rudolf van Coevorden. Waarom??

Rudolf was een afstammeling van Werl en dat waren de Sepperothes ook, via hun moeder. Maar toen Leffert van Groningen stierf even voor 1180 deed zijn broer Lambert van Peize een beroep op erfrecht en eiste de prefectuur van Groningen op. Zijn broer Leffert had geen mannelijke nakomelingen en zijn dochter was reeds overleden, evenals haar man. Maar de 3 zoons van Sepperothe, woonachtig op de borg Selwerd, gebouwd door hun grootvader Leffert, wierpen zich ook op als erfgenamen. De bisschop van Utrecht besliste dat de drie broers samen de prefectuur mochten uitvoeren, ieder voor één derde. Dat was een zware tegenvaller voor Lambert van Peize, maar ook voor kastelein Rudolf van Coevorden, de zoon van broer Ludolf van Lambert, beiden waren mannelijke nazaten van Werl. Maar door de Gelkings te steunen konden zij misschien toch nog het ideaal van bisschop Herbert van Wierum (van Werl) realiseren. De Drentse eigenerfde boeren grepen dit geschil met beide handen aan en steunden Rudolf van Coevorden. Uiteraard zal Rudolf de Drenten toezeggingen hebben gedaan omtrent herstel van oude rechten, wanneer de bisschop als landsheer zal zijn verdreven.

Hendrik de Crane van Kuinre was omstreeks 1215 overleden en zoon Rudolphus volgde hem op als leenman van Eyen. Ook hij wordt in oorkonden aangeduid als van Norch. Aangenomen moet worden dat deze Rudolf verbleef op de Oldenhof, een borg nabij het Grote Diep, gelegen aan een zijarm van dit diep. De plek is op een kaart van Tiedeman uit 1710 aangegeven. Rudolf had een broer Menso, ook vermeld als Menso ter A en Menso van Roden. Deze Menso zal leengrond in Roden hebben verworven en daar een borg op hebben gebouwd. Niet de huidige havezate Mensinge, maar een borg met gracht even ten oosten ervan, pal aan de toenmalige loop van een diepje dat uitmondde in het Peizerdiep.

Waarom Hendrik en ook Rudolf de toevoeging van Norch hebben gekregen in de bisschoppelijke registers is niet rechtstreeks uit bronnen te halen. Maar een oorkonde uit 1335 geeft duidelijkheid. Daarin erft Arend van Norch van zijn vader Heyne (Hendrik) het schulthuis te Norg. Arend volgt zijn vader ook op als schulte. Deze erfelijke functie zal ook aan Hendrik van Kuinre van Norch zijn opgedragen toen hij leenman van Eyen werd.

Niet helemaal uit te sluiten is de mogelijkheid dat de ridders van Norch ook een verblijf hadden in het westelijk deel van de nederzetting Norch. Dat kan dan de plek zijn waar nu de boerderij achter Pelincks hoef in de bocht van de Brinkstraat staat en waarbij een spiker heeft gestaan. Uit de stukken van het archief Pelinck kan zo'n conclusie worden getrokken. Eveneens de conclusie dat op het omgrachte terrein richting Boerma's pad **nooit** een burcht heeft gestaan.

De ridders van Norch waren trouwe aanhangers van de bisschop van Utrecht en zij steunden dan ook de prefecten van Groningen en niet Lambert van Peize met Rudolf van Coevorden en de Drenten.

We moeten aannemen dat de omgang in Norch tussen de Saksische boerenbevolking en dienstmannen van de bisschop, in dit geval ridders/dienstmannen van Norch uiterst koel en niet meer dan formeel was. Alleen de echt tot het Christendom bekeerde Norgers zullen de vertegenwoordigers van de Frankische bezetters, inclusief priesters en kerkdienaren hebben aanvaard.

De strijd om het herstel van oude rechten voor de Drentse boeren krijgt een hoogtepunt in 1227 wanneer zij Rudolf van Coevorden steunen in de Slag bij Ane. Een dieptepunt voor de bisschop van Utrecht die wordt gedood samen met meer dan 150 edelen. Onder de gesneuvelden echter geen van Norch.

Een paar jaar later, in 1230, neemt de nieuwe bisschop wraak en verslaat de Drenten. Deze worden verplicht om een klooster te stichten. Dit klooster wordt uiteindelijk in 1259 definitief op grondgebied van de marke Witten gesticht en wordt Assen genoemd.

(Vermoedelijk vernoemd naar de “Borch to Assen” die in 1023 tot het Ambsthof Honsel behoorde en door keizer Hendrik II, de heilige, geschonken werd aan het klooster Abdinkhof in Paderborn. Hieruit is het Haus Assen ontstaan. In 1384 was Rutger von Ketteler leenman. In 1653 ging Christof Bernhard von Galen op de burcht wonen.)

In 1232 lijdt de bisschop opnieuw nederlagen tegen de Drenten, bij de Mitsplete, (Noordlaren) en bij Bakkeveen. Bij deze laatste veldslag zullen zeker Drentse eigenerfde boeren, ook uit Norg, meegevochten hebben en tegenover de ridders van Norch en hun helpers hebben gestaan.

In die woelige jaren trokken meerdere keren legereenheden langs Norg, zowel van de bisschop van Utrecht, die hulp kreeg vanuit Friesland, als van de Gelkingers met de van Coevordens en de van Peizes als legeraanvoerders. Bij een normale veldtocht was ook in die tijd de voedselvoorziening meestal goed verzorgd maar het was regel dat de overwinnende partij de verslagenen mocht beroven. Dat werd tevoren meestal vastgelegd wanneer men hulptroepen inhuurde uit andere gebieden. Men noemde dat oorlogsbuit. In de “Quedam narracio” lezen we dat legers van de bisschop van Utrecht als vergelding voor de verloren slag bij Ane meerdere Drentse dorpen in brand hebben gestoken. Het is aan te nemen dat ook Norch dit is overkomen, waarschijnlijk zelfs meerdere keren. Dat verklaart dan de teruggang in het aantal erven tussen 800 en 1400. Hetzelfde geldt dan voor erven op het landgoed Eyen (Een). Maar na elke vernieling door oorlogsgeweld werd er weer opgebouwd, want men had toch onderdak en voedsel nodig.

De leenman/ridder van Norch heeft zijn bezit steeds verder uitgebreid vanuit de basis, het leengoed/landgoed Eyen, en nieuwbouw gepleegd in noordelijke en zuidelijke richting, Nazaten hebben ook leengrond in bezit gekregen of genaast, waaruit Steenberg en het oude Veenhuizen zijn ontstaan en vermoedelijk ook Westervelde en Zuidvelde. Het hele gebied ten westen van de kerk van Norg tot aan de Friese grens zal, wat de bewoning betreft, vermoedelijk personen hebben gehuisvest die voornamelijk Westfaals bloed in de aderen hadden.

De macht van de Drentse eigenerfde boeren in de Landdag wordt steeds sterker en dat leidt er toe dat tussen 1320 en 1330 een aantal ridders uit Drenthe wordt verbannen. Zij worden de “Lieden van Norch” genoemd, de steunpilaren in Drenthe van de bisschop van Utrecht.

Gedurende een tiental jaren verblijven deze in Kampen, waarna zij weer worden toegelaten tot Drenthe.

De van Norchs hebben zich in Kampen¹ bezig gehouden met de handel in graan vanuit Drenthe naar elders. Iets wat zij kennelijk voor de verbanning ook al deden. Dat verklaart ook het bezit van een hof te Halen met overnachtingsplaats en het uitgesproken ordel op Zworenmaandag 1463² in Rolde dat de van Norchs zoals vanouds de Borker brug met dijk dienden te onderhouden, samen met die van Vries en Rolde. Het was de route waarlangs vanouds de verplichte afdrachten graan liepen van de leengoederen naar het centrale Hof te Aken.

In de jaren na 1230 wordt de verstandhouding tussen de families van de ridders die de bisschop steunen en de families die de kastelein van Coevorden met de burgers van Groningen steunen, steeds slechter. Beide groepen doen steeds vaker een beroep op de bisschop om de vetes te beslechten en de schuldigen te veroordelen.

Een oorkonde, opgemaakt omstreeks 1323, opgenomen onder de volgnummers 285a en b in het oorkondenboek Groningen-Drenthe geeft veel duidelijkheid over enkele Drentse ridderfamilies, wie tot welke partij behoorde en over het bezit van vooral de Frankische Norchers. Ook de toenmalige samenstelling van de familie van Norch kan enigszins worden gereconstrueerd.

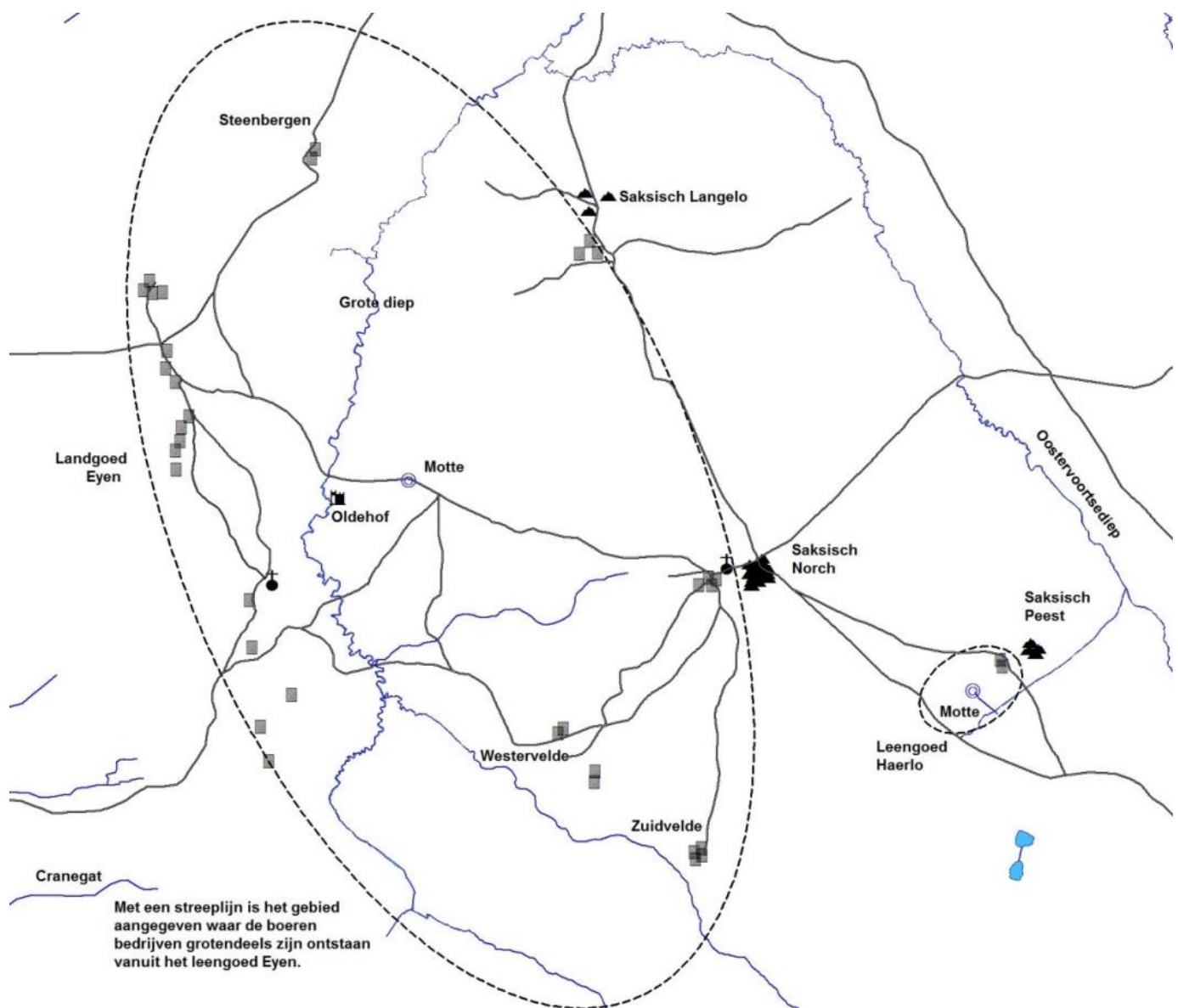
Met al deze achtergrondgegevens is nu een kaart te maken van Norg en omgeving waar bewoning was omstreeks het jaar 800 en welke wijzigingen zijn opgetreden tussen 800 en 1400.

Op de kaart zijn de Frankische hoeves met lichtgrijze rechthoekjes weergegeven en de Saksische met zwarte driehoekjes. De begrenzing van de Frankische invloedsfeer is met streeplijnen aangegeven.

Een groot gebied vanuit het leengoed Eyen en een klein gebied bij Peest dat een afzonderlijk leengoed Haerlo was. Het oude Saksische Peest en het oude Saksische Langelo zijn vermoedelijk volledig in handen gekomen van nazaten van de Frankische leenmannen.

¹ Schepenboeken van de Stad Kampen. Kamper Schepenakten nr. 71.

² Ordelboek nr. 3479

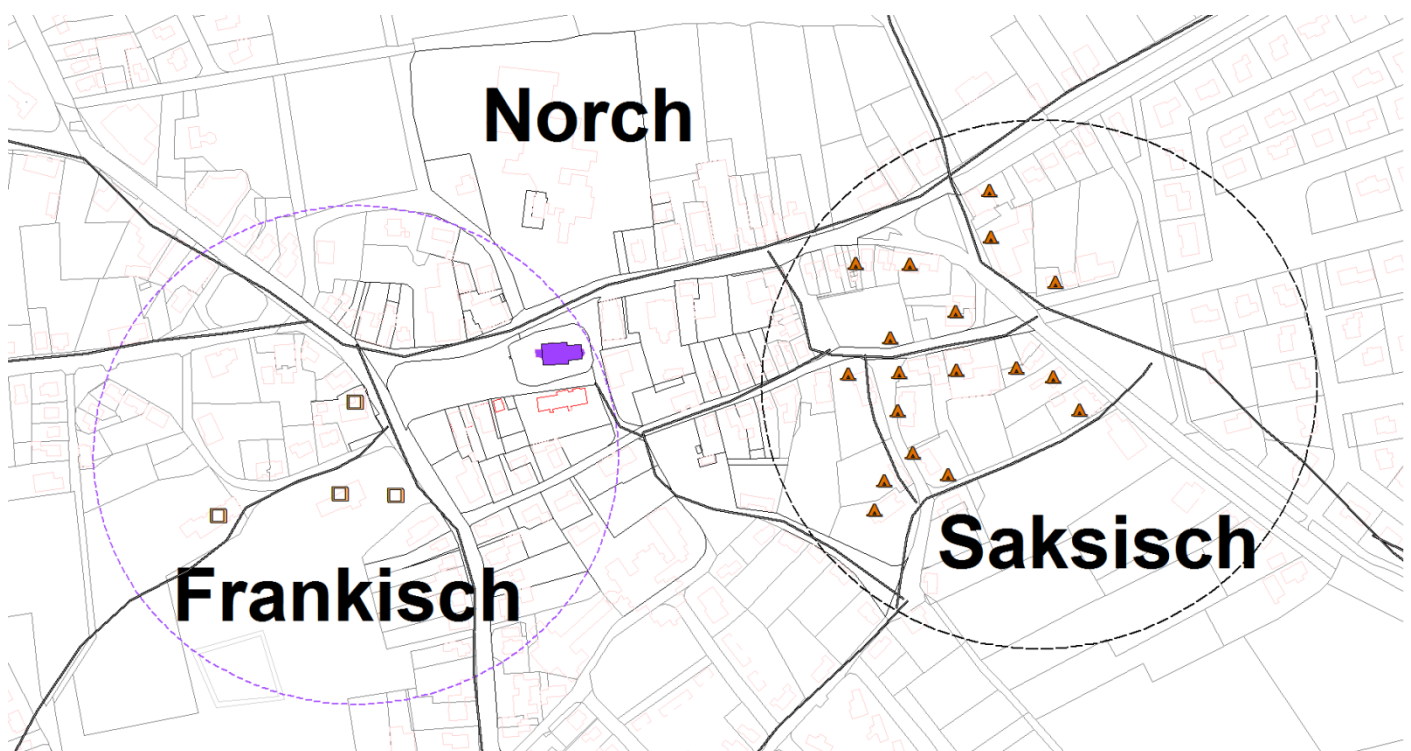

De Frankische invloed op eigendom en bewoning in Norg en omgeving.

Samenvatting met aanvullingen en conclusies.

Omstreeks 900 waren er binnen de oude gemeente Norg drie Saksische nederzettingen; Norg met 18 erven, gelegen tussen het Oosteind en de Zuides, met als centrum de kruising Esweg met de Pompstraat; Peest met 4 erven rondom de kruising Hoofdweg – Brinkstraat; Langelo met 3 erven gelegen rondom de kruising Schoolbrink-Hoofdweg. De Franken hadden even ten oosten van de huidige voormalige boerderij Oldenhof een zogenaamd mottekasteel aangelegd op de toenmalige weg van Friesland naar Groningen, die via Norg en Yde liep. Voor de voedselvoorziening was er in het huidige Een Zuideinde een landgoed aangelegd ter plaatse van de huidige boerderijen die in het veld staan aan de westkant van de Hoofdstraat tussen de Vennootsweg en de Lindenlaan. Van dat landgoed wordt melding gemaakt in een oorkonde van 1040, zodat de aanleg voor die datum, omstreeks het jaar 1000 of eerder, zal zijn gebeurd. Omstreeks die tijd is ook een eerste houten kerk in Norg gebouwd. Voor de priester en dienstmannen zullen onderkomens zijn gebouwd ten westen van de kerk, om en nabij de huidige Brinkstraat. In meerdere oorkonden worden bezittingen vermeld van Frankische dienstmannen waarvan de ligging is vermeld en/of is te reconstrueren.

In 1206 wordt Hendrik van Norch vermeld. Uit diverse latere oorkonden blijken nakomelingen het schulthuis in Norg te bezitten en ook de functie van schulte te hebben uitgeoefend. Ook hebben familieleden de functie van pastoor uitgeoefend. Hier ligt de kern van het Frankisch deel van het dorp Norg.

Omstreeks 1225 blijkt uit een inkomstenlijst van het kapittel van de Dom te Utrecht o.a. dat Johannes van Haerlo 10 uncias moet betalen voor zijn leenbezit in Peest. Ook wordt een ridder Rudolf van Langelo vermeld, te betalen 8 uncias. Rudolph van Norch moet 7 libras en 7 solidos betalen. Het leengoed van Rudolf van Norch was dus heel groot vergeleken met die van Langelo en Peest.

In 1227 vindt de slag bij Ane plaats. De Drentse ridders Coenraat van de Ghore van Steenwijk, Egbert, prefect van Groningen, Frederik van Anlo, Engelbert van Groningen, Hendrik van Vledderinghe (bij Meppel), Rutger van der Ese, Albert van der Ese, Hendrik van der Ese, Rudolf van Roden en Rudolf van Uffelste sneuvelen. In de lijst komt geen ridder van Norch voor.

In 1250 wordt een A van Langelo vermeld als getuige in een oorkonde betreffende de kerk van Ruinen.

In 1254 Rudolf van Norch, Rudolf van Langelo, Adolf en Folkert van Peize en Herman van Noordlaren en zonen.
In 1276 o.a. Sieger van Donderen. De leengoederen in Drenthe zijn in aantal gestegen.
In 1288 worden de broers Otto en Gerard van Norch in een oorkonde vermeld. Er komt meer duidelijkheid omtrent de samenstelling van de familie van de ridder van Norch.

In 1302 Hendrik van Norch met Wicher van Norch, die pastoor is in Steenwijk. Ook Saspold en Rudolf van Loon, Bertold en Lambert van Elderslo, Gerard van Leggelo, Heiko van Zuidlaren, Folkert van Peize, Jacob van Gasselte en Rudolf van Erm. Tevens de namen Wolting, Hoving, Oldebennink en Kluivingh, zonder toevoeging van een plaatsnaam, maar wel dienstmannen/leenmannen van de bisschop. We zien vele nieuwe namen in Drenthe verschijnen als leenmannen. Zeer zeker nazaten van leenmannen die een eigen bezit hebben verkregen.

Omstreeks 1325 woonde ridder Arend (Arnold) van Norch op de borg Oldehof nabij het Grote Diep. Zijn broer Roelof (Rudolf) was bezitter van Haddinghegoed in Een en zal daar gewoond hebben. Familielid Roelof (Rudolf) van Langelo woonde in Langelo. Oom Otto van Norch woonde vermoedelijk in Norg. Nicht Hille van Norch Gerardsdochter bezat een hofstede Grudelinghegoed dat in gebruik was bij oom Otto. Hille zelf was ingetreden in het klooster te Assen. Oom Wycher van Otto van Norch was priester in Steenwijk. En een Ketelhoed van Norch had een boerderij in Een.

Een ketelhoed is een helm in de vorm van een ketel, een ridderhelm en de naam zal een bijnaam zijn geweest. Hij was ondergeschikt aan Hendrik van Norch, want hij riep de hulp van Hendrik in toen hij werd aangevallen door aanhangers van de schout Hoptas uit Groningen onder aanvoering van Steven van Borculo, zoon van de kastelein van Coevorden. Een verwant van Ketelhoed was Allard van Steenberg. De van Steenbergens komen niet als zelfstandige leenmannen voor in oorkonden. De enige vermelding geeft aan dat het familie is van Ketelhoed van Norch. Het ontstaan van Steenberg moet dan gezien worden als een uitbreiding van het bezit van de ridders van Norch vanuit Eyen. Een mogelijke nazaat van deze Alard is Johan Alards Hiddingh, die huwde met Ghyssse Pype van Steenwijk.

Dat leenbezit van de oude Hendrik van Norch van Kuinre, de grootvader van Arend, was in de woelige jaren tussen 1320 en 1330 in bezit van de broers Hendrik (Heyne, de vader van Arend) en Otto. Door het verblijf in Kampen was flink ingeteerd op het vermogen. In 1331 overlijdt Heyne en uit een register van inkomsten van het Domkapittel te Utrecht van omstreeks 1335 weten wij wie erfgenamen waren en waar de toenmalige bezittingen lagen. Deze lagen niet alleen in Norg en omgeving, maar over geheel Drenthe verspreid.

Uit deze, maar ook uit andere oorkonden blijkt dat er in die tijd veel gehandeld werd in rechten op goederen. De oudste zoon van Heyne, Arend (Arnold) erft het gerecht in Norch en sommige goederen in Een. Arend was omstreeks 1325 gehuwd en van hem is slechts één kind, een dochter, bekend. Deze huwde omstreeks 1350 met Rudolf (Roelof) van Steenwijk. In een oorkonde van 1382 zien we dat deze bijna al het vroegere bezit van Norch op naam heeft.

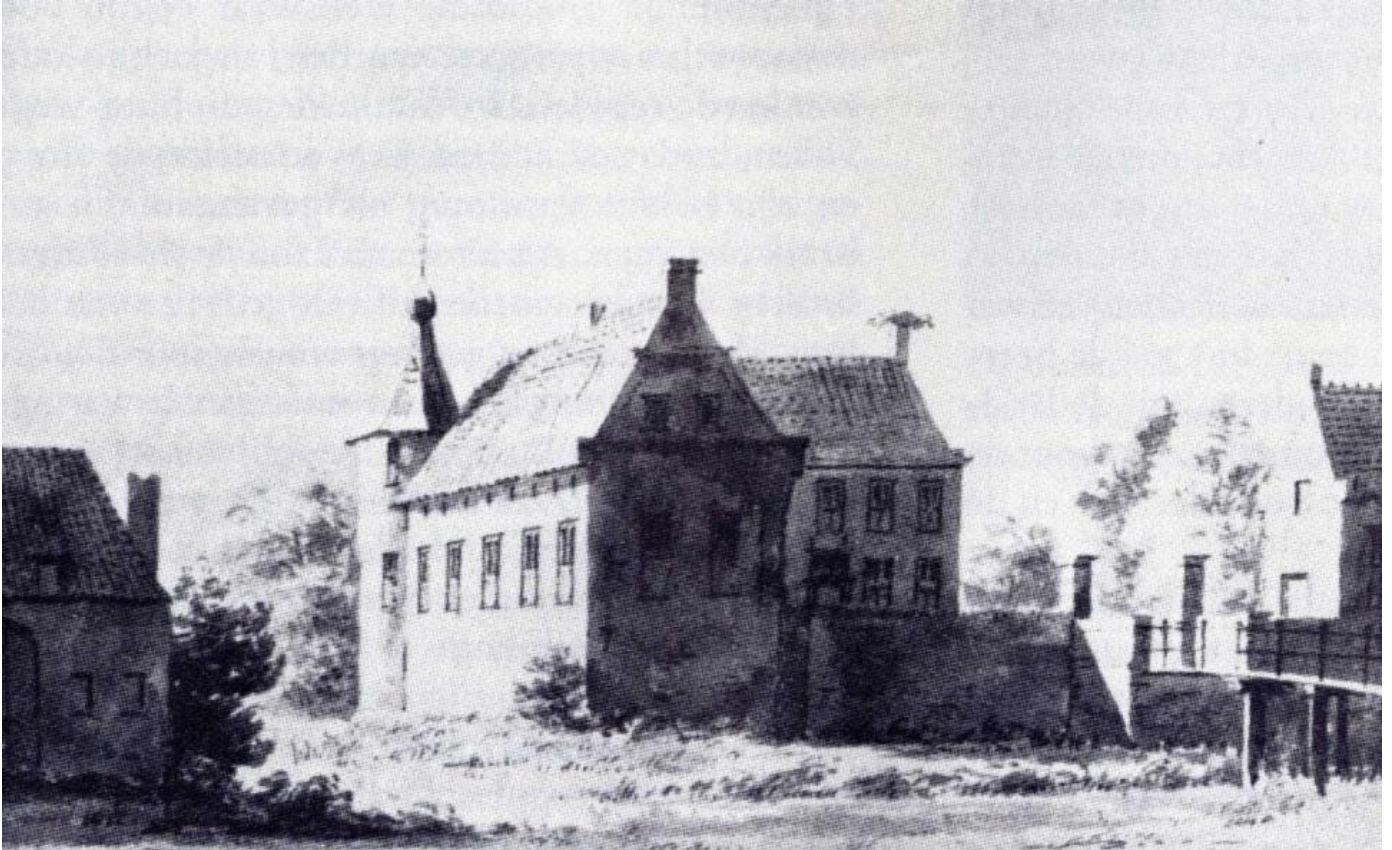
De 2 Oldehoven te Norg, het Schultenhuis met alle toebehoren te Norg, het Eyen in het kerspel Norg, het huis Ziberthinge, het huis Hageninghe, het huis Willemyngh, het huis Weretinghe met alle toebehoren, de bergh van Norg met de watermolen en alles wat ertoe behoort, de boterpacht van Veenhuizen, het goed dat gelegen is aan de noordkant van de nieuwe Ae met alle toebehoren, het goed dat Evert van Wilre in gebruik had van Heer Heyne van Norch, de broekgronden tussen Een en de Westerlanden dat de Enermark wordt genoemd met alle toebehoren. Verder bezit hij Bensinghegoed te Dalen met een kwart van de tienden aldaar, de 2 hoven in Anlo en het huis Hesseling op Steenwijkerwold. Een zeer groot bezit.

In 1387 verkrijgt zijn zoon Arend dit bezit. Een dochter van Arend huwt met Roelof Knasse, nazaat van Eelde. In 1433 verkrijgt Johan (de oude), de zoon van Arend de leenrechten op de Norger goederen. In 1460 overlijdt hij en wordt opgevolgd door zoon Egbert. Die overlijdt kinderloos in 1485, waarna zijn broer Arend de leenrechten krijgt. Deze was van plan om de leenrechten over te dragen aan Herman van Voorst, doch dat geeft heibel in de familie. In 1487 blijken de kinderen van Albert van Steenwijk, broer van Johan de oude van Steenwijk, bezitter van de leenrechten te zijn. Zij verkopen op 3 mei 1487 Hoeijngheerve (Haddinghe) in het noordeinde van Een aan Bartold Knasse, schulte van Norch en zoon van Roelof Knasse voornoemd. Daarmee is een eerste afsplitsing van het oorspronkelijke leengoed Eyen een feit.

Egbert Pelinck heeft in zijn artikel *"Heerschappen en meiers te Een"* uitvoerig alle erven beschreven naar de kennis die omstreeks 1975 voorhanden was. Hij heeft alle erven van die tijd op een kaart weergegeven en van een nummer voorzien. Het Haynghe, Hageninghe, Hoeijnghe, Haddinghe of Hovingeerv heeft het nummer 12 op die kaart.

Tot de erfgenamen van de oude Hendrik van Norg behoorde ook broer Otto van Heyne voornoemd. Otto was getrouwd met Ida van Ruinen. Otto kon niet via erfopvolging een leengoed bemachtigen en zal pogingen hebben ondernomen om zijn kinderen via goede huwelijken een betere uitgangspositie te geven.

Zoon Johan van Otto huwde Elisabeth van Steenwijck omstreeks 1335. Deze kregen een zoon Arend, welke in 1359 trouwde met Lamme van Gasselte, dochter van Wernbold van Gasselte en Wibbe van de Ghore van Steenwijck. Deze Lamme schijnt het enigste kind te zijn geweest, zodat Arend, die zich ook Arend Huys noemde, zich in Gasselte vestigde.

In 1380 verzoekt hij de bisschop om belening van het goed dat hem is aangeerd van Johan III van Ruinen, waaronder het gerecht van Ruinen, Buddingwolde en Haaxwolde. Johan krijgt het gerecht en een deel van de goederen wordt daarmee Heer van Ruinen. Hij was erfgenaam samen met Roelof Polman, die het andere deel van de goederen krijgt. Arend Huys en Roelof Polman waren zwagers. Zij waren de enige nog in leven zijnde erfgenamen van het omvangrijke bezit van de Heren van Ruinen, waartoe ook goederen in Noord Drenthe behoorden, zoals te Peize.

In Norg is in 1380 geen Heer van Norch meer woonachtig. De Oldehof schijnt vernield te zijn en is niet weer opgebouwd. Roelof van Steenwijk, gehuwd met Lamme van Norch wordt in 1382 beleend met de Norgse goederen, maar hij woont er niet. Uit latere oorkonden is af te leiden dat zeker enkele erven werden bewoond door familieleden. Zij waren de meiers/pachters van de boerderijen in Een en Veenhuizen. Hoogstwaarschijnlijk is dit voor alle erven het geval. Er zijn te weinig oorkonden voorhanden om hieruit duidelijke familiebanden te reconstrueren. Slechts in enkele gevallen zijn er aanknopingspunten met namen genoemd in oude belastingregisters en in oorkonden.

Van de erven die tot de oorspronkelijke kern van het leengoed Eyen hebben behoord, gelegen in het Zuideinde van Een, en waarvan de namen van de meiers vermeld zijn, is geen familieband tussen leenman en meier herkenbaar. Wel van de met name genoemde erven Zibertinghe, Weretinghe, Willemynghe en Hageninghe.

De in 1450 vermelde Jan Bagiens of Baijens is mogelijk dezelfde persoon als Johan de oude Knasse, gehuwd met Hendrikje Tymens Aving, de vader van Johan de jonge Knasse.

De in 1440 vermelde Johan Wickinck (op Weretinghe) is mogelijk Johan de jonge Arendzoon van Steenwijk en de in 1450 vermelde Roelof Wickinck Johanzoon is Roelof Joh.zoon van Steenwijk. De in 1705 vermelde Geert Weering of Wiering is dan een nazaat van Steenwijk.

Op Willemynghen wordt in 1440 en 1450 de naam Roelof Kysemer of Coseman vermeld. Dit is waarschijnlijk Roelof Knasse, de vader van Bartold Knasse, die in 1487 Hageninghe koopt.

Op Hageninghe worden in 1440 en 1450 Bartold en Roelof Maghes vermeld. Dit zullen de broers Bareld en Roelof zijn, zoons van Johan de jonge van Steenwijk. Johan de oude is de leenman vanaf 1433.

Rond 1492 staat vermeld dat Johan Barelds gehuwd is met een dochter van Roelof Knasse.

Arend Barelds zal een nazaat zijn die in 1630 drie erven in Een bezit.

In 1450 blijkt uit de belastingregisters³ dat er in Een 5 volle erven waren, in Veenhuizen 2, in Norg 9, in Peest 5, in Langelo 6, in Westervelde 5 en in Zuidvelde 3.

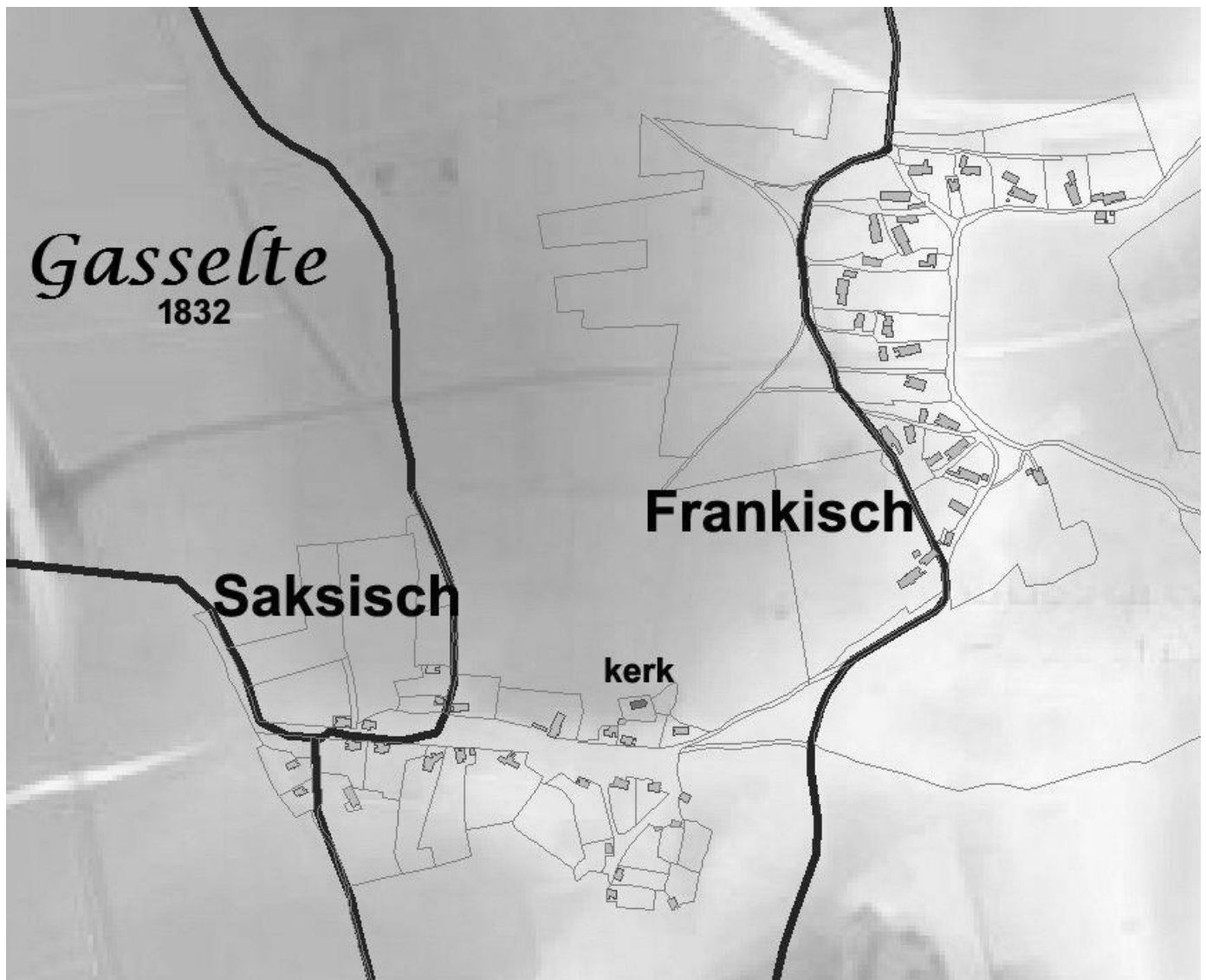
De 9 van Norg zullen niet alleen erven zijn geweest van nazaten van Saksische Norgers. In Peest en Langelo niet meer dan de helft. De erven in Een, Westervelde en Zuidvelde zijn allemaal bezit van nazaten van de Frankische leenmannen en familieleden/meiers.

Uit gegevens van latere belastingregisters, zoals het register van bezaaide landen en het haardstedenregister lijkt het erop dat in Peest en Langelo nog uitsluitend boeren actief waren die afstammen van de Franken. De namen van de vermelde personen en het huwelijksgedrag wijzen in die richting.

De bedrijven, in bezit van nazaten/meiers van leenmannen, waren blijkbaar kapitaalkrachtiger dan de Saksische boeren. Dat geeft een grotere kans om te overleven in slechte jaren en om bedrijven over te nemen die het niet konden bolwerken.

Een mooi voorbeeld is de aanblik van Gasselte op de kadastrale kaart van 1832. Gasselte bestaat duidelijk uit twee delen. Een Saksisch deel en een Frankisch deel, met de kerk er tussenin. De afmetingen van de boerderijen in het Frankische deel zijn groter en ook het bezit per boerderij. Hetzelfde zien we in Norg. Saksisch Norg is veel kleiner van omvang dan de bedrijven in Langelo, Een, Westervelde en Zuidvelde.

³ De vijftiende-eeuwse schattingslijst van Drenthe; Redmer Alma; NDVA 1997.

Uit de registers van bezaaide landen⁴ en uit de haardstedenregisters, aangevuld met gegevens uit de doop- trouw- en begraafregisters van voor 1800 is nog wel iets te zeggen van de bewoners van panden die als oorspronkelijk Frankisch kunnen worden aangemerkt.

In Een komen omstreeks 1450 in de lijst van belaste erven de namen voor van Jan Bagiens, Roelof Lammens en Roelof Coseman met volle erven en Roelof Mages, Roelf Wickynck, Hendrik Porting en Herman Sparing met halve erven. Uit deze namen is moeilijk iets te destilleren dat verwijst naar een mogelijke vroegere leenman/dienstman, behalve de voornamen Roelof (Rudolf), Hendrik en Herman. Deze komen veelvuldig voor bij de ridders van Norch. Wanneer we echter alle naamsvermeldingen in oorkonden en belastingregisters naar jaartal van vermelding op een rijtje zetten en koppelen aan het erf, of erven of gebeurtenis waarop de vermelding betrekking heeft, dan zijn er toch overeenkomsten te ontdekken.

Reeds eerder heb ik aangegeven dat dit vooral betrekking heeft op de erven die sinds 1381 met een erfnaam worden vermeld, Zibertinghe, Weretinghe, Willeminghe en Hageninghe. De schrijfwijze van deze erven is niet uniform in alle vermeldingen. De uitgang inghe komt ook voor als ynghe, met of zonder h en Willeminghe komt ook voor als Helminghe. Hageninghe als Haeynghe, Hoeynghe en Hovinge.

Van Egbert Pelinck⁵ is in 1983 een artikel verschenen, waarin hij het resultaat van zijn onderzoek naar de toen aanwezige erven in Een weergeeft. Totaal 16 erven die hij op een kaart van zuid naar noord van een nummer heeft voorzien. Onlangs heeft de Historische Vereniging Norch van de familie Pelinck het archief verkregen van Egbert Pelinck, voornamelijk boeken, maar ook mappen met aantekeningen die betrekking hebben op zijn vele onderzoeken en publicaties. Op één van de laatste bladzijden van zijn publicatie "Heerschappen en meiers te Een" stelt Pelinck zichzelf de vraag:

"Maar waar onderscheidt Een zich van andere dorpen?" en

⁴ Drents Archief; Haardstedengeld 1672-1804.

⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Egbert_Pelinck

“maar Bartold Knasse, die niet alleen het wapen Van Steenwijk voerde, maar ook een typische Van Steenwijk doopnaam droeg (Hering), zou van moederskant van dit geslacht kunnen afstammen”.

Pelinck gaf verder aan dat het goed zou zijn als anderen verder plaatselijk onderzoek zouden doen om de nog openstaande vragen te beantwoorden. En dan vooral naar de huwelijken in de bovenlaag van de Drentse geslachten waar oorspronkelijk de etten uit voortkwamen, een betrekkelijk kleine en behoudens huwelijken met predikanten, schulten en bestuurlijke functionarissen, vrij besloten kring.

Pelinck vermoedde verschillen in de opbouw van de samenleving van de Drentse dorpen. In ieder geval een verschil tussen het gebied Zuidwest Drenthe samen met het kerspel Norg, met het Hondsruggebied.

Zijn vermoedens blijken nu juist te zijn. Al voldoen de antwoorden op zijn vragen waarschijnlijk niet helemaal aan zijn verwachtingen. De oorspronkelijke bovenlaag van Drentse Saksische families lijkt geheel verdwenen te zijn. Hun plaats is ingenomen door telgen uit Frankische families, verwant aan de ridderfamilies die hier na het jaar 800 zijn neergestreken. Maar ook de predikanten, schultenfamilies en bestuursfunctionarissen zijn verwant aan die groep.

Als ode aan Egbert Pelinck volgt hieronder een aanvullende korte beschrijving op de door hem onderzochte en beschreven erven van Een die een duidelijke binding hebben met het oude leengoed/landgoed Eyen.

De kern van het leengoed/landgoed Eyen werd gevormd door de boerderijen Hoofdstraat 11, Hoofdstraat 19, Hoofdstraat 23 en Hoofdstraat 27 te Een. Alleen de boerderijen Hoofdstraat 11, 23 en 27 zullen nog ongeveer op de plaats staan van het oorspronkelijke erf. Hoofdstraat 19 is duidelijk verplaatst richting Hoofdstraat, maar stond oorspronkelijk ook midden op het toenmalige perceel. Omstreeks 1323 zullen dit de in een oorkonde uit die tijd vermelde 4 bedrijven zijn die de Heren van Norch moesten afbreken, samen met de molen aan het diep, als eis van de Gelkingers om de vrede te herstellen. Dat zal ook gebeurd zijn en na de verbanning van de clan van Norch uit Drenthe en terugkomst na hun verblijf in Kampen zullen zij de huizen Weretinghe e.a. hebben gebouwd. Later zullen dan weer gebouwen zijn verrezen op de erven in Een zuidoende met daarop meiers.

Op de volgende pagina ziet u een kaart van het gebied met de gebouwen en de nummering volgens de door Pelinck gemaakte kaart. Ook is de ligging van de gebouwen weergegeven volgens de kaart van Tiedeman uit 1710. Samen met de huidige topografie kunnen dan conclusies worden getrokken omtrent andere plekken waar mogelijk bebouwing heeft bestaan.

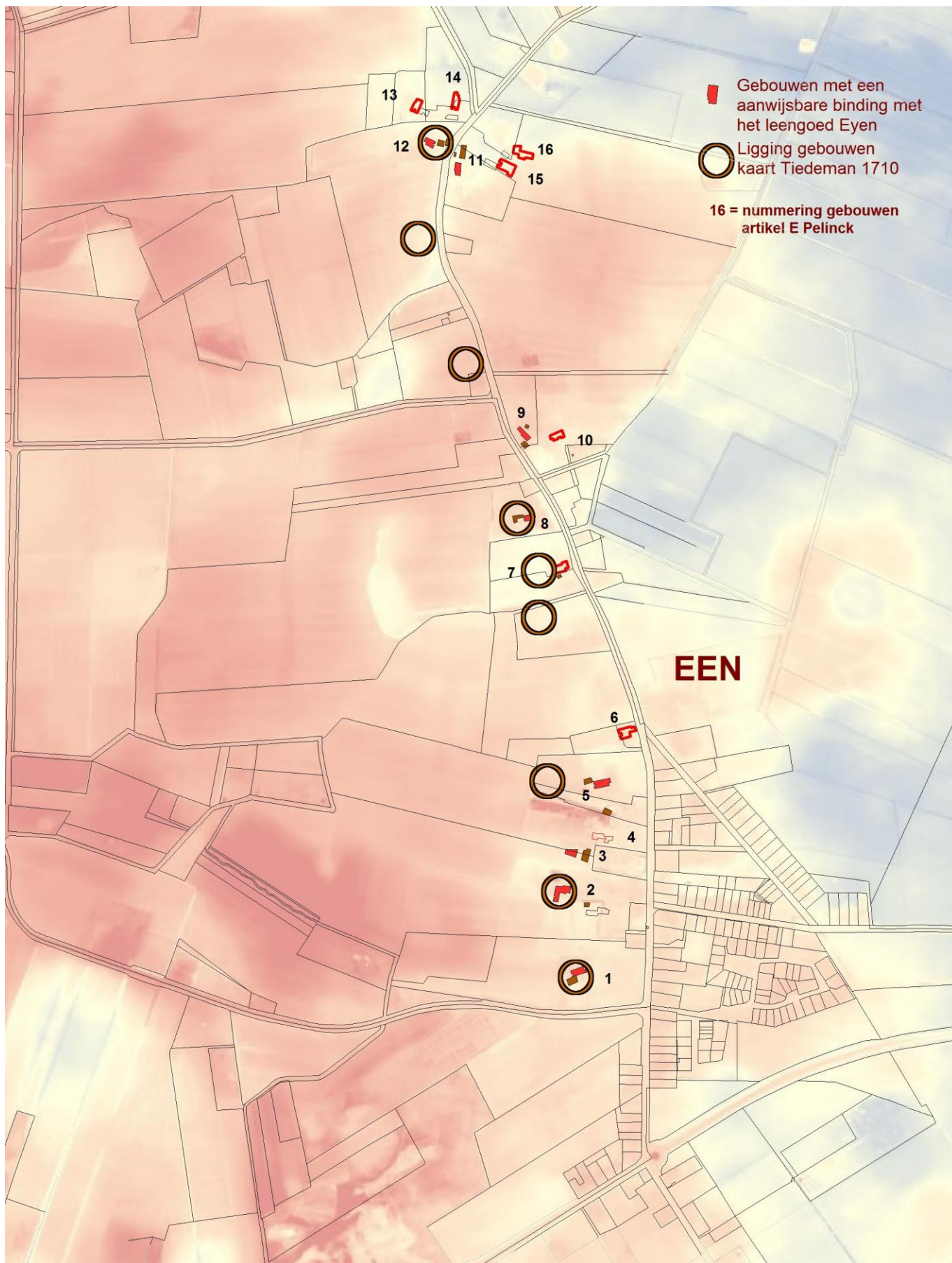
Voor alle erven geldt dat vanaf 1335 tot 1382, toen Arend of Arnold van Norch leenman was van deze goederen, daarna tot 1630 uit oorkonden is af te leiden dat leden van de familie van Steenwijk, inclusief aangetrouwden, bezitter waren van deze goederen.

Hieronder de door Pelinck beschreven erven 1, 2, 3 en 5, de kern van het vroegere landgoed/leengoed Eyen, en de erven 8, 9, 11 en 12, de erven Zybertinghe, Weretinghe, Willeminghe en Hageninghe, door mij waar nodig aangevuld met gegevens en conclusies verkregen uit nader onderzoek.

1-Hoofdstraat 11⁶ te Een.

De vermelding van namen van bezitters, gebruikers of belastingplichtigen begint in 1450 met een bisschoppelijk belastingregister. Van de vermelde namen komen er twee in aanmerking voor dit bedrijf. Of Hendrik Porting of Herman Sparing. De volgende vermelding is een belasting op het zomergewas in 1612. Gebruiker is dan Egbert Jans. In 1630 zijn de leenrechten van dit bedrijf in bezit van Geert Peling uit Zuidvelde, met als meier Coop Egberts. In 1686 verkoopt Lambert Ottens van Peest dit erf, zonder gebouw, aan Warmolt Lunsingh van Westervelde.

⁶ Heerschappen en meiers te Een; E. Pelinck 1983 in Vergezichten op Drenthe.

2-Hoofdstraat 19 te Een.

In 1450 is Roelof Lammerts de vermoedelijke gebruiker. Broer van Egbert Lammerts van erf 3.

In 1612 is Hendrick Sickinge de gebruiker. In 1630 zijn de leenrechten in bezit van Arend Barelds uit Oosterwolde, met als meier Hendrick Sickinge. Arend Barelds is in 1636 momber over de kinderen Lunsingh van Westervelde.

Arend Barelds is een nazaat van Johan Barelds die rond 1495 getrouwd was met een dochter van Roelof Knasse, een zuster van Bartold Knasse. Roelof Knasse was getrouwd met een dochter van Arent van Steenwijk. In 1760 koopt Roelf Assies van Langelo dit erf van Gasignet, gehuwd met een kleindochter van Arend Barelds.

3-Hoofdstraat 23 te Een.

In 1450 is het erf ledig. In 1612 is de gebruiker Egbert Lammerts. Bezitter van de leenrechten in 1630 is Engelbert van Ensse die getrouwd is met Anna de Vos van Steenwijk. Meier is Egbert Lammerts.

In 1646 is van Ewsum eigenaar. In 1738 koopt Roelof Pieters, die getrouwd is met een zuster van Claas Egberts Hofsteenge dit erf. Zoon Pieter Roelfs trouwt met Annechien Freriks uit Annen. Daar komen ook de Hofsteenges vandaan. De zonen van Frerich Pieters noemen zich later Zuideveld.

5-Hoofdstraat 27 te Een.

Vermoedelijk heeft hier het hoofdgebouw gestaan van het oorspronkelijke leengoed/landgoed Eyen.

In 1450 is de gebruiker Herman Sparing of Hendrik Porting. Zie ook erf 1.

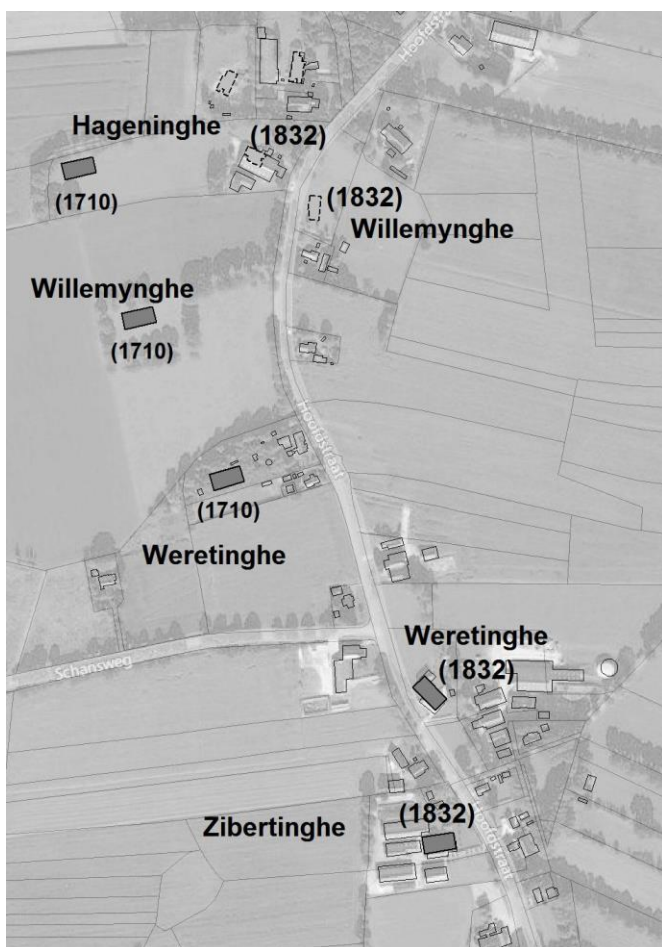
In 1612 is de gebruiker Willem Hendriks. In 1630 zijn de leenrechten in bezit van Arend Barelds uit Oosterwolde met als meier Hendrik Willems.

In 1742 bewoond door Roelf Geuchies die het pand in 1759 koopt van Albert Hubbeling die getrouwd was met een dochter van Antie Barelds. In 1762 wordt het gebouw vervangen door de huidige.

Froukje Roelofs Geuchiesdochter trouwt twee keer in Anlo. Dochter Jantje Roelofs trouwt met Jannes Hofsteenge.

Zoon Hendrik Geuchies trouwt met Annechien Willems Schoeling van Anlo. Hun zoon noemt zich Schuiling en renteniert in 1838 in het pand. Zijn oomzegger Roelof Meelker is dan boer op dit bedrijf. Tussen 1846 en 1919 zitten twee generaties Assies op dit bedrijf. Komend van Hoofdstraat 19. Daarna is Gerrit Wiering hier boer.

Het lijkt erop dat alle bedrijven van de kern van het voormalige landgoed Eyen altijd in bezit zijn gebleven van nazaten van leenmannen/dienstmannen van de bisschop van Utrecht. Ook het huwelijkspatroon wijst in die richting.

8-Het huis Zyberthinge, (vermoedelijk nu Hoofdstraat 39) te Een.

In 1450 staat als belastingplichtige vermeld Jan Bagiens of Baijens. Vermoedelijk is deze Jan te traceren als Johan de oude Knasse gehuwd met Hendrikje Tymens Aving. Johan is een broer van Bartold Knasse. Hun vader Roelof was getrouwd met een dochter van de leenman Johan de oude van Steenwijk.

Op 20 maart 1501 verkrijgt Johan Albertszoon van Steenwijk de leenrechten. In 1612 is de gebruiker Jan Boelents.

In 1630 bezit van Harm of Herman Lunsche, gehuwd met Frekyen Bronneger. Meier is dan Jan Alberts.

In 1784 is Gasignet eigenaar met Steven Hendriks als meier. Steven koopt in 1787 de helft van dit pand van Petrus Gasignet. In 1807 is de ene helft eigendom van Tonckens en de andere helft van Steven Hendriks. Zijn kleinzoon Steven Datema is in 1832 eigenaar van het geheel. Deze Steven noemt zich Suivering zoals de naam van die boerderij toen werd uitgesproken.

9-Het erf Weretinghe te Een.

(vermoedelijk nu Hoofdstraat 68)

In 1433 verkrijgt Johan de oude Arentzoon van Steenwijk de leenrechten van de Norgse goederen.

In 1440 staat Johan Wickinghe (Weretinghe) vermeld als belastingplichtige gebruiker.

Deze Johan zal Johan de jonge van Steenwijk zijn, broer van leeman Johan de oude.

In 1450 wordt Roelof Wickinck vermeld, de zoon van Johan de jonge van Steenwijk.

In 1612 is de gebruiker Wijcher Beringe (Weretinghe?) In 1630 is belastingplichtige Herman Weerdinge. (Weretinghe) In 1642 Harmen Harmens, in 1705 Geert Weering. (Weretinghe) In 1750 wordt Harmen Harmens vermeld, in 1807 Abel Berends of Albert Berend Huls, gehuwd met Margie Wiering. (Weretinghe)

11-Het huis Willemyngh te Een.

Stond tussen Hoofdstraat 74 en 76 pal aan de weg, eerder ook aan de westkant van de Hoofdweg tegenover nr 74, ook aan de weg (1710) mogelijk eerder ook wat achteruit in het veld waar nu nog een mogelijke erfplaats herkenbaar is tussen een groepje bomen.

In 1440 is Roelof Kysemer of Coseman de bewoner en in 1450 belastingplichtige Roelof Coseman of Kysemer. Deze Roelof is waarschijnlijk Roelof Knasse, de vader van Bartold Knasse en zwager van de leenman Johan de oude Azn van Steenwijk. Johan overlijdt in 1460 en wordt als leenman opgevolgd door zijn zoon Egbert. Die overlijdt voor 1485 en broer Arend wordt leenman op 12 augustus 1485. Die wil het leen overdragen aan Herman van Voorst, maar dan komt er heibel in de familie. De kinderen van Albert, overleden in 1485, zijn het niet eens met het voornemen van Egbert en schijnen de leenrechten te hebben verkregen. Op 20 maart 1501 wordt Johan van Steenwijk Albertszen vermeld als leenman.

In 1612 ligt het erf braak en in 1630 is Herman Lunsche de bezitter van Meynertsplaats, zoals het toen werd genoemd, met als meier Willem Alberts.

In 1750 Fokko Lunsingh met als meier Harm Huising. In het pand was toen een tapperij. In 1824 wordt het goed verkocht aan de Maatschappij van Weldadigheid.

12-Het erf Hageninghe of Haddinghe of Haynghe, Hoofdstraat 53 te Een.

In 1335 bezit van Roelof (Rudolf) van Norch.

In 1382 Roelof van Steenwijk gehuwd met Lamme van Norch.

In 1387 verkrijgt Arend van Steenwijk het leengoed.

In 1433 is de leenman Johan de oude Arentzen.

In 1440 wordt een Bartold Maghes vermeld als buur in een oorkonde.

Bartold is naar alle waarschijnlijkheid Bareld van Steenwijk, zoon van Johan de jonge van Steenwijk.

Het was in die tijd gebruikelijk om het gebruik van het bezit binnen de familie te houden. Johan de oude van Steenwijk was de leenman. Zijn zuster, getrouwd met Roelof Knasse, zat op erf 11 (Willeminghe) en zijn broer Johan de jonge op erf 9 (Weretinghe). Johan schijnt in die tijd Egbert Esking te hebben vermoord, waarvoor hij op 27 maart 1447 kwijtschelding verkrijgt van de vrienden van het klooster te Assen.

In 1450 wordt Roelof Mages vermeld als belastingplichtige. Roelof moet de broer van Bareld zijn en zal het land in pacht hebben gehad. In 1487 blijkt deze Roelof de meier van Hageninghe te zijn. Deze Roelof moet dezelfde zijn als de Roelof Wicking van Weretinghe, vermeld als belastingplichtige in 1450 van Weretinghe.

In 1487 koopt Bartold Knasse, schulte van Norch, de leenrechten van de kinderen van Albert van Steenwijk en de meier is dan Roelof jonge Johans. Dezelfde dus als de bewoner/gebruiker in 1450.

In 1492 bezit Johan de oude Knasse, broer van Bartold, de leenrechten.

In 1511 wordt Jan johanszoon Knasse beleend met Hageninghe en meer goed, waaronder de 2 Oldenhove.

Daarna zijn tot 1630 geen gegevens te vinden. De 80 jarige oorlog breekt uit en troepen trekken kriskras door ook dit gebied. Even voor 1500 is een dochter van Roelof Knasse, de zwager van Johan de oude van Steenwijk, getrouwd met een Johan Barelds. Zeer zeker ook iemand met adellijke voorouders.

Een kleinzoon van hem, Arend Barelds, verkrijgt rond 1600 de leenrechten van Hageninghe, met van 1612-1643 Hylck Tonnis als meier. In 1612 worden voor het zomergewas Hylck Tonnis en zijn broer Arend elk voor 9 mud aangeslagen voor dit erf. Deze Hylck en Arend zijn zeer zeker nakomelingen van de meier in 1450 Roelof van Steenwijk.

Omstreeks 1735 verkrijgt Hubbeling de leenrechten.

In 1739 koopt Claas Jans, die er schuin achter woonde, het erf van Hubbeling. In 1750 wordt Jacob Jans vermeld, broer van Claas Jans en zwager van Claas Egberts Hofsteenge die aan de overkant woonde.

Ook van deze 4 erven kan worden gezegd dat deze altijd in bezit zijn gebleven van nazaten van een leenman/dienstman van Norch/Steenwijk.

Het lijkt er dan op dat de meeste bewoners van Een van voor 1940 Westfaals bloed in de aderen hebben.

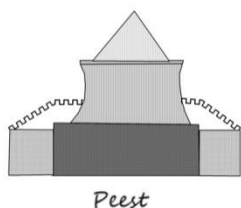
Van het leengoed Haerlo te Peest zijn alleen de vermeldingen ca 1225 en ca 1300 bekend. Een Johannes van Haerlo wordt nog vermeld in een akte van 13 juli 1408 van de Stad Groningen, waarin hij de stadsschrijver is.

De schattingslijst van ca 1450 vermeld de namen van Alert Ysing, Jan Ebing, Geert Ludikens, Roelof Prist, Roelof Gretes en Roelof Hinnigis. Hierin is moeilijk iets aan te geven dat enige houvast geeft omtrent een binding met leenmannen van de bisschop van Utrecht. Mogelijk de voornamen Geert (Gerard) en Roelof (Rudolf). Hinnigis zou Hindriks of Hendriks kunnen zijn.

Het register van bezaaide landen uit 1612 vermeld namen als Goessen Tonnis, Jan Riesing, Herman Suenck (Suinge?) Gert Wytsinck, Jan Geers, Hendrik Ottens en de olde scheper. Hier geeft de naam Ottens een mogelijke aanwijzing in de richting van Otto van Norch.

Opvallend is wel dat in akten van latere jaren, vanaf 1631, de naam Lutjens (Ludikens) en Hindriks (Hinnigis) nog voorkomt. De weduwe Lutjens verkoopt een deel van het erf aan Jan Gers, alias Aerens en zijn broer Jan Aerens, de voorouders van de welvarende latere familie Arends. Uit de akten blijkt dat er banden zijn tussen Peest, Langelo en Westervelde. Uit huwelijksakten ook met Yde. Allen plaatsen die grotendeels zijn ontstaan door Frankische invloed.

Op een kaart van 1636, waarbij de Smildeger Venen zijn afgebeeld met de ligging van omliggende plaatsen, komt ook Peest voor. Alle plaatsen zijn afgebeeld met een schets van het belangrijkste gebouw, meestal de kerk. Uit de

afbeelding van de kerken van Dwingelo, Beilen en Norg, herkenbaar afgebeeld conform de huidige contouren, mag ook worden aangenomen dat in 1636 de afgebeelde burcht van Peest nog aanwezig was. Misschien niet meer in gebruik, mogelijk een ruïne, maar de landmeter wist van het bestaan ervan en heeft de burcht als symbool gebruikt om de ligging van Peest aan te geven.

Hierboven een digitale reconstructie van de burcht en een detail uit de kaart van 1636

Westervelde bestond ca 1450 uit 4 volle erven en twee halve erven, totaal dus 6 gebouwen. Als volle erven worden vermeld Batting, zonder verdere leesbare aanduiding, Tye Alting, Roelof Ebbens en Wolter Diesing. Met halve erven Herman Tettens en Frederik Hagenink.

In de lijst van bezaaide landen van 1612 komen 17 namen voor. Hiervan hebben 12 een bedrijf van enige omvang met als grootste Lunsinck met 29 mud, dan Tymen Boelinge, Peter Jans, Jan Floris, Roelof Sikkinge, Jan Leppers, Tonnis Wybbels, Roelof Peters, Jan Jacobs, Herman Lambers, Merten Willems en als laagste Albert Jans met 11 mud. De overige 5 worden aangeslagen voor samen 11 mud.

De bedrijven van Lunsinck, Floris en Jacobs zijn te traceren aan de Hoofdweg.

De Lunsings zijn in ieder geval nazaten van een leenman van de bisschop en ook de veldnaam Tempelstukken verwijst naar een binding met ridders/leenmannen van de bisschop, zodat voor Westervelde mag worden aangenomen dat het is ontstaan uit leengoed van de bisschop van Utrecht.

In Zuidvelde waren ca 1450 slechts drie belaste erven. Wicher Pipping, Coene Peling en Hillebrandt Hugige.

In 1612 worden in het register van bezaaide landen 9 namen vermeld, met als grootste Jan Peling met 33 mud, Otte Willems met 32 mud, Jacob Luijens met 19, Jacob Geers met 19, Merten Mets met 13, Hendrik Lubberts, Claes Lents en Albert Tijman ieder 9 mud. Jan de scheper met 1 mud.

In 1325 wordt in een oorkonde van de bisschop van Drenthe, die een geschil heeft met diverse Drenten over de precarien, Stephanus van Zuidvelde vermeld. Daarna komt de toevoeging van Zuidvelde niet meer voor in stukken. Vermoedelijk is deze Stephanus dezelfde als Stephanus van Ruinen, die was getrouwd met een dochter van Egbert van Peize, later van Almelo.

Deze Stephanus was een zwager van Otto van Norch, van Hendrik schulte van Eelde en van Johannes Clencke. Stephanus zal leenrechten in Zuidvelde hebben verkregen, zodat het ontstaan van Zuidvelde als Frankisch leengoed kan worden verklaard.

Eén van de drie eerst vermelde bezitters van een erf in Zuidvelde is Coenraet Peling (Pelinck). De naam Coenraad wijst duidelijk op een verwantschap met Stephanus van Ruinen en de heren van Kuinre.

Dit beeld van het ontstaan van dorpen of delen van dorpen uit leengoederen van de keizer van het Roomse Rijk en later uit leengoederen van de bisschop van Utrecht is in meer delen van Drenthe te reconstrueren.

Diever, tussen Oldendiever en het leengoed Calthorne.

Dalen, tussen het oude Dalen in het noord-oosten en Bensingegoed (de Bente) in het zuiden.

Gasselte, waar in 1832 nog duidelijk twee delen zijn te onderscheiden.

Gieten, waar de kerk centraal staat tussen twee oude Saksische kernen van Gieten en de Saksische kern van Bonnen.

Rolde, tussen Ballo en het oude Saksische Rolde⁷.

Allemaal voorbeelden van de Frankische invloed op de ontwikkeling van dorpen in Drenthe. Eenzelfde invloed zien we ook in de bezetting van de leden van de Etstoel en de besturen van de boermarken.

Van de oorspronkelijke Eigenerfden, Saksische boeren uit de periode van voor 1400, is daarna niet veel meer te herkennen in de in de literatuur vermelde namen van vertegenwoordigers in bestuursorganen.

Het lijkt erop dat alle functies na 1400 na verloop van jaren werden uitgeoefend door leden met voornamelijk Frankisch bloed in de aderen.

Norg,

Anne Post

Versie 4 augustus 2017. Aangepast/aangevuld 23-10-2017, 06-02-2018, 05-04-2018, 17-10-2018.

⁷ Kadaster 1832 minuutplans.